

# Vogelbescherming en de kievitseieren

*Door D. Westra*

In het „Vogeljaar” (februari 1968) is in een tweetal artikelen de problematiek rondom het zoeken van kievitseieren aangesneden en terecht, want er blijken ten aanzien van dit onderwerp nog opvattingen te heersen, die niet in overeenstemming zijn met de feiten.

De teneur van deze artikelen is, dat door het zoeken van kievitseieren gedurende de wettelijk toegestane raaptijd deze vogelsoort ernstig wordt geschaad en dat het nalaten van deze activiteiten zonder meer gunstig zou zijn voor de stand.

Het is inderdaad hoogst nuttig dat men zich eens gaat bezinnen op de wezenlijke oorzaken van de achteruitgang van de kievit in sommige streken van ons land, waarbij echter moet worden aangetekend dat men hiermee dan blijkbaar wel aan de late kant is, aangezien dit proces reeds enkele decennia gaande is. Blijkens de Avifauna van Nederland (1960) is de kievit in ons land een zeer talrijke broedvogel (50.000 of meer paren). De aanwezigheid van deze populatie is waarschijnlijk in zeer belangrijke mate te danken aan menselijke activiteiten zoals het rooien van bossen, grondbewerking en veehouderij. In de loop der eeuwen ontstond aldus grasland en bouwland waarop de kievit zich thuis voelt. De soort heeft hierbij voorkeur voor zeer kort gras om zich goed te kunnen voortbewegen, terwijl de vogel als oogjager de bodem moet kunnen fixeren om met de korte plevierensnavel insecten, wormen etc. te kunnen bemachtigen. Ook om te broeden prefereert de kievit een holle zode of zoekt in grasland met een dichtere zode een enigszins kale plek uit voor zijn nest. Ieder, die veel kievitsnesten heeft gezien, weet verder dat deze dikwijls op kleine verhevenheden of hogere kopjes in het overigens vlakke land liggen. Sommigen verklaren dit uit het feit, dat de kievit vanaf het nest een vrij uitzicht wenst over het omliggende terrein. Het broeden op kleine verhogingen is ook een bekend verschijnsel op bouwland. Door Prof. Klomp is aangetoond dat de kievit voorkeur heeft voor schrale graslanden met een min of meer ongelijk oppervlak.

## OORZAKEN VAN DE ACHTERUITGANG

Uit het voorgaande is gebleken dat de kievit een duidelijke voorkeur heeft voor schraal grasland met een holle zode om te kunnen broeden. Tengevolge

van de intensivering van de graslandcultuur, die mogelijk wordt door verbeterde ontwatering en zwaardere bemesting met kunstmest, is dit graslandtype nagenoeg verdwenen. De nog aanwezige restanten van dit grasland verdwijnen thans snel in het kader van ruilverkavelingen, die vrijwel steeds gepaard gaan met verlaging van de grondwaterstand, ontsluiting door middel van wegenaanleg en andere cultuurtechnische werken zoals scheuren van grasland, diep-ploegen, het geven van een voorraadbemesting etc. De intensivering van de graslandcultuur leidt onvermijdelijk tot wijziging in de botanische samenstelling van de grasmatten. Dit betekent dat snel groeiende en meer productieve grassen gaan overheersen. Naarmate de oppervlakte verbeterd grasland toeneemt, neemt het voor de kievit als broedterrein geschikte areaal af. *Volgens Prof. Klomp was dit de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang van de stand van de kievit.*

Wil de boer van graslandverbetering het volle profijt hebben, dan is hij genoodzaakt moderne conserveringsmethoden voor het grasgewas te gaan toepassen, zoals grasdrogen, inkuilen en eerder hooien, m.a.w. het gras moet in een jonger groeistadium worden gemaaid. Door nu vroeg in het voorjaar een behoorlijke hoeveelheid stikstofmeststof toe te dienen, wordt de groei van het gras nog eens extra gestimuleerd, wat dus het vroege maaien in de hand werkt. Het maaien voor grasdrogen en inkuilen vindt plaats vanaf begin mei. Deze werkzaamheid valt dus samen met de broedtijd van de weidevogels. De vroeg te maaien, zwaar bemeste percelen, die meestal dicht bij de boerderij liggen, worden wegens hun dichte zode en welige grasgroei door de kievit gemedan als broedplaats. Van de kievit kunnen in dit geval dus slechts weinig legfels worden verstoord, om de eenvoudige reden dat ze hier niet aanwezig zijn. Dit in tegenstelling tot de grutto, die dit type grasland niet mijdt. Gelukkig zijn beide soorten, wanneer ze tengevolge van het vroege maaien hun eieren verliezen, nog in staat één of meerdere vervolglegels te produceren.

Hoe zeer de totale hoeveelheid aangewende zuivere stikstof en de melkveebezetting zijn gestegen blijkt uit de volgende, door het Rijkslandbouwconsulentenschap voor ZW-Friesland te Sneek verstrekte gegevens.

Per ha grasland werd in 1948 op de kleiweidebedrijven gemiddeld 46 kg zuivere stikstof gestrooid, bedroeg de melkveebezetting 0.95 en was het percentage maaien voor grasdrogen en kuilen 57. In 1966 waren deze cijfers resp. 163 kg, 1.34 en 69 %. Uiteraard wordt slechts een deel van de stikstof voor de eerste snede aangewend. Ook van de 69 % voor grasdrogen en kuilen is slechts een deel gras van de eerste snede. Ter toelichting hierop moge nog dienen, dat in 1955 *alleen op de meest intensieve bedrijven 40 %* van de oppervlakte werd gemaaid vóór 1 juni. Op het overgrote deel van de bedrijven bedroeg dit percentage 20 à 30 %.

Dat aan de graslandverbetering ook een positieve kant zit voor de vogels, stelde Prof. De Vries vast in het Wageningse Binnenveld. Oorspronkelijk werd hier overwegend schraal blauwgrasland aangetroffen, dat na de broedtijd arm was aan vogels. Na de ruilverkaveling werden er in het najaar grote concentraties kieviten en andere vogels vastgesteld. Het betere grasland is n.l. zeer rijk aan regenwormen, die een welkome prooi vormen voor fouragerende vogels.

## HET MAAIEN VAN HOOI

Globaal genomen wordt het hooiland gemaaid vanaf 1 juni. Juist op dit minder zwaar bemeste hooiland broedt de kievit en aangezien de broedduur ongeveer 25 dagen bedraagt, zijn de meeste eieren van deze soort dan al uit. Direct na het uitkomen van de eieren verlaat de kievit met de jongen het lange gras en begeeft zich naar afgegraasd weiland of eerder gemaaid grasland.

Het gedrag van de grutto is totaal anders, daar deze nog vrij laat in *lang* gras kan gaan broeden (wat de kievit nooit doet) en waarvan de jongen bij voorkeur in het lange gras blijven.

In de jaren 1946 tot 1949 constateerde prof. Klomp op grond van een enquête dan ook de volgende verliezen tengevolge van maaïen:

|                            |        |            |       |
|----------------------------|--------|------------|-------|
| grutto: verlies aan eieren | 24.0 % | aan jongen | 2.5 % |
| kievit: verlies aan eieren | 9.8 %  | aan jongen | 0.3 % |

Daar de kievit tot eind mei in staat is het verlies van een legsel door een vervolglegsel te compenseren, berekende hij een totaal verliespercentage tengevolge van maaïen van 6.2 %. Hij concludeerde dat een verlaging van het voortplantingssucces met ruim 6 % *niet* verantwoordelijk kan worden gesteld voor de grote achteruitgang van de stand van de kievit, waarover men in sommige streken spreekt.

Als argument werd hierbij nog aangevoerd, dat de scholekster, die het meest van het maaïen heeft te lijden, in vele streken in aantal toeneemt. Persoonlijk heeft schrijver gedurende de laatste tien jaar kunnen constateren, dat dit eveneens geldt voor de grutto, die toch ook in sterke mate van het maaïen heeft te lijden. Stellig zijn er dus nog andere factoren, die de stand van verschillende soorten weidevogels in belangrijke mate mede bepalen.

## HET EIERZOEKEN

Vóór 1914 mochten de eieren van kievit, kemphaan en wulp tot en met 30 april worden geraapt. De andere soorten weidevogels waren onbeschermd. Vanaf 1 januari 1914 was het toegestaan de eieren van alle soorten weidevogels te rapen tot en met 28 april. Na het in werking treden van de Vogelwet 1936 was dit nog slechts toegestaan tot en met 19 april. Vanaf 1951 werd het aantal soorten, waarvan de eieren mochten worden geraapt, geleidelijk ingekrompen. Bij K.B. van 6 mei 1955 werd de raaptijd verkort tot en met 12 april, terwijl voor Friesland 19 april van kracht bleef. M.i.v. 1956 is het rapen van eieren van andere vogels dan de kievit niet meer toegestaan.

Ten aanzien van het eierrapen en de achteruitgang van de kievit kwam Prof. Klomp tot de volgende conclusie:

1. Alle kieviten komen na het sluiten van de raaptijd tot broeden.
2. Het eital werd door het rapen in zeer geringe mate ongunstig beïnvloed.
3. De door hem bewerkte kievitenpopulatie behield 75 % van haar legcapaciteit na sluiting van de raaptijd. Hiervan werd maximaal 21 % gebruikt om na 19 april tot broeden te komen. De kievit behield dus 54 % van haar legvermogen om zich na 19 april bij inbreuk te kunnen herstellen.

4. a. Het risico van vroege en late legsels was op zijn proefveld gelijk.
- b. De sterfte van de vroeg en laat geboren jongen kon niet worden bepaald.

De resultaten toonden aan, dat het eierrapen alleen een indirecte nadelige invloed kon hebben door het uitstellen van de broedtijd. Van natuurbeschermingszijde meent men, dat dit uitstel funest is, doordat vele nesten door het vee worden vertrapt en nesten en jongen bij het machinale maaien worden vernield.

Het is evenwel de vraag of deze factor zo groot is, dat ze aansprakelijk kan worden gesteld voor de achteruitgang. Over de invloed van het maaien werden uitvoerige gegevens verzameld en deze tonen aan, dat de kievit hiervan weinig te lijden heeft mede, doordat zij een zeer groot deel van haar herstelvermogen na de raaptijd nog bezit. De invloed van het vee was nog niet quantitatief te beoordelen. De gegevens van zijn proefterreinen wezen er op, dat we hieraan zonder voorafgaand onderzoek geen grote nadelige invloed mogen toekennen. Tot zover prof. Klomp.

In verband met de veebezetting kan het volgende worden opgemerkt. In ZW-Friesland nam de melkveebezetting per ha op de kleiweidebedrijven toe van 0.95 in 1948 tot 1.34 in 1966. Deze toeneming van de melkveebezetting is stellig nadelig voor de broedresultaten van de weidevogels en de overlevingskansen van de jongen. Op grond van terugmeldingen van tot en met 1948 geringde nestjongen berekende prof. Klomp dat van 4 jongen van een paar kieviten er na een half jaar nog slechts 1.6 in leven zijn.

#### HOE DE ACHTERUITGANG VAN DE KIEVIT TE STUITEN?

Volgens prof. Klomp is de enige mogelijkheid, die voor het behoud van de weidevogels overblijft, de instelling van reservaten waarin geen graslandverbetering mag plaats vinden en de gebruikers t.a.v. beweiding en maaien aan voorwaarden zijn gebonden. Aangezien een economische bedrijfsvoering bij dergelijke maatregelen zeker in het gedrang komt, zijn deze maatregelen alleen te realiseren, indien dergelijke gebieden door overheids- of particuliere natuurbeschermingsinstellingen worden aangekocht of beheerd.

Een andere mogelijkheid in dit verband is het treffen van zodanige beschermingsmaatregelen, dat de weidevogels, ondanks het vroege maaien, de grotere veebezetting en de steeds voortgaande mechanisatie van de landarbeid toch in staat zullen zijn hun eieren uit te broeden. Dit complex van beschermende maatregelen zou men *nazorg* kunnen noemen. Deze nazorg dient te bestaan uit:

1. De bescherming van legsels en broedende vogels door:
  - a. Het plaatsen van stokken bij nesten in graslandpercelen, die moeten worden bemest, gerold, geëgd, gesleept of gemaaid. Idem op bouwland dat moet worden bewerkt, of door het opnemen en over korte afstand verplaatsen van de eieren.
  - b. Het plaatsen van nestbeschermers over legsels in percelen vóórdat hierin het vee verschijnt.

2. Internationaal te streven naar afschaffing van de jacht op de kievit.
3. Toezicht op de naleving van de wettelijke bepalingen t.a.v. het rapen van eieren.
4. Het weren van honden en katten en het voorkomen van andere vormen van verontrusting in het veld tijdens de broedtijd.

Het is zonder meer duidelijk dat het opsporen van nesten en het treffen van de hierboven genoemde maatregelen zeer veel tijd, toewijding en mankracht vergen. Nu tengevolge van de exodus van personeel uit de landbouw, de arbeidsbezetting op de bedrijven hiervoor ten enen male ontoereikend is, dient dit — met medewerking van de boer — te geschieden door vrijwilligers-vogel-liefhebbers. Een zekere mate van deskundigheid is bij het opsporen van de nesten onontbeerlijk. De meest ideale situatie zou natuurlijk zijn, dat in alle agrarische gebieden in Nederland, waar de legfels van weidevogels op de een of andere wijze gevaar lopen te worden verstoord, zich spontaan een voldoende aantal deskundige vrijwilligers zou aanmelden om dit beschermingswerk jaar in jaar uit gedurende het gehele broedseizoen te verrichten. Overal zouden vogelwachters aanwezig moeten zijn, die op eigen initiatief (o.a. door geregeld contact met de betreffende landbouwers) deze acties plaatselijk op korte termijn zouden moeten kunnen organiseren. Helaas weet ieder, die wel eens met dit bijltje heeft gehakt, hoe moeilijk het is om in een dergelijk geval (en bij herhaling) voldoende medewerkers te krijgen. Meestal ontbreekt het aan tijd, enthousiasme, deskundigheid of doorzettingsvermogen om deze acties op grote schaal te kunnen uitvoeren.

Eén van de weinige provincies, waar aan deze praktische bescherming van weidevogels op grotere schaal iets wordt gedaan, is Friesland. Geen wonder, want het is juist hier dat het gewraakte zoeken van kievitseieren intensiever wordt beoefend dan waar ook in den lande. De 13.000 leden tellende Bond van Friese Vogelbeschermingswachten is hierdoor gelukkig in staat 10 % van het totale graslandareaal in deze provincie, zijnde 20.000 ha, doeltreffend te beschermen. Op vrijwillige basis wordt op het grootste deel van deze oppervlakte zelfs in het geheel niet geraapt. Dat deze positieve instelling van de Friese bevolking niet zonder resultaat is gebleven, moge blijken uit het feit, dat hier thans nog circa 50.000 paren kieviten<sup>1)</sup> en 25.000 paren grutto's broeden. Ondanks overbejaging in Frankrijk en Spanje tijdens de winter, weet de kievit zich hier nog steeds goed te handhaven. De sedert jaren in talrijke weidevogelreservaten en daar buiten gehouden inventarisaties (in combinatie met het treffen van beschermende maatregelen) tonen dit aan. *Nu de omstandigheden voor de weidevogels tengevolge van de meer intensieve graslandcultuur ongunstiger worden, is een doeltreffende nazorg het enige redmiddel.* De praktijk heeft geleerd, dat deze taak het best kan worden uitgevoerd door vogelwachters, die van kindsbeen af als eierzoekefs de broedgewoonten van de weidevogels hebben leren kennen. Het is voornamelijk deze categorie, die gedurende het gehele broedseizoen het wel en wee van hun vogels nauwlettend volgt en die zich de inspanning, die een effectieve nazorg met zich mee brengt,

<sup>1)</sup> Bron: Inlichtingendienst van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten.

met plezier getroost. Ieder, die dit werk persoonlijk eens wil meemaken, kan hiervoor bij een vogelwacht in Friesland terecht.

Het is wellicht dienstig dit artikel te besluiten met een citaat uit de *Proceedings* van de van 9 tot 14 mei 1966 te Noordwijk aan Zee gehouden „Tweede Europese Conferentie voor het behoud van Watervogels”, dat als volgt luidt: „The notable case of the Netherlands where very many thousands of eggs of *Vanellus vanellus* are being taken annually and which is still a thorn in the eye of many conservationists, has been scientifically proven not to constitute any danger to the populations of this bird itself but, on the contrary to be a main factor among the Dutch and especially Friesian population in stimulating interest in wildlife and nature conservation.”

• D. Westra, Keizer Hendrikstraat 14, Zevenaar

#### LITTERATUUR:

Braaksma, S., 1967: *Steeds meer kieviten, dankzij de moderne landbouwtechniek?* *Natura* 64, p. 222-224.

De Commissie voor de Ned. Avifauna, 1962: *Avifauna van Nederland*. *Ardea* 50, p. 1-130.

Klomp, H., 1951: *Over de achteruitgang van de Kievit, Vanellus vanellus (L.), in Nederland en gegevens over het legmechanisme en het eiproductievermogen*. *Ardea* 39, p. 143-182.

Klomp, H., 1954: *De terreinkeus van de Kievit, Vanellus vanellus (L.)*. *Ardea* 42, p. 1-139.

Klomp, en C. van der Starre, 1956: *Verslag van het Kievitenringstation „Reeuwijk” over de jaren 1946-1955*. *Ardea* 44, p. 269-281.

Mulder, Th., 1967: *Het voorkomen van de Grutto in Nederland*. *Natura* 64, p. 64-69. *Second European Meeting on Wildfowl Conservation, Proceedings, Noordwijk aan Zee, 9-14 mei 1966, edited by Z. Salverda*.

Vries, D. M. de, 1964: *De kievit, nuttige weidevogel bij uitstek*. *Kali* 59, p. 304-311.

Voous, K. H., 1965: *Geographische herkomst van de Nederlandse weidevogelgemeenschap*. *Het Vogeljaar* 13, p. 496-504.